

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

УДК 373.3.015.31

**на тему: «РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»**

Студентки 2 курсу МАПДЗ групи
Освітньої програми: Початкова освіта
Дошкільна освіта

Спеціальності: 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти: магістр

Мельничук Наталія Анатоліївна

Науковий керівник: Олійник Н. А., кандидат
педагогічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Розвиток творчої особистості молодших школярів як педагогічна проблема.....

1.2. Технологія розвитку творчого мислення в освітньому процесі початкової школи.....

1.3. Сучасний стан розвитку творчого мислення молодших школярів.....

1.4. Досвід учителів початкової школи у розвитку творчого мислення учнів початкової школи.....

РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Педагогічні умови розвитку творчого мислення учнів на уроках початкової школи.....

2.2. Використання проектної технології в освітньому процесі початкової школи як засобу розвитку творчого мислення.....

2.3. Використання творчих завдань та ТРВЗ-технології як засобів розвитку творчого мислення учнів

ВСТУП

Інтеграція України у світове співтовариство потребує кардинальних реформ в системі освіти, а саме ліквідацію анахронічних поглядів на виховання та життя людини, які формують невпевнену в собі, замкнену особистість. Натомість вимоги нового часу прагнуть утвердити нові принципи життєдіяльності, що базуються на демократизмі, всебічному, інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Зважаючи на швидку інформатизацію суспільства, відкритість кордонів, наша держава потребує інтелектуальних, незалежних, комунікативних, творчих, мобільних особистостей, які можуть гідно представити країну в суспільстві.

Завдання сучасної освіти полягає у вихованні здатної до самоосвіти і саморозвитку, культуротворчої особистості, яка у своїй діяльності використовує набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, уміє критично мислити, опрацьовує різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя. Нині перевага надається активній творчій особистості. Творче мислення є головною стратегією для такої особистості.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), «Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті», наголошується на необхідності розвитку здатності до творчого самовираження, формуванні вмінь виконувати творчі завдання. Особлива роль у цьому процесі відводиться початковій ланці навчання, де цілеспрямовано виявляються та розвиваються здібності дитини, формуються вміння та бажання вчитися, створюються умови для її самовираження в різних видах діяльності [40].

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Законі України «Про загальну середню освіту», велика увага зосереджується на розвитку інноваційних освітніх технологій та впровадження в освітній процес загальноосвітнього навчального закладу з метою забезпечення переходу освіти на нову, особистісно-орієнтовану парадигму [19, с. 3].

Концепція Нової української школи, яка оголошує професійну свободу для вчительства, покладаючи на його плечі відповідальність. Така відповідальність передбачає, зокрема, в доборі методів навчання відповідно до освітніх потреб різних учнів та спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей для життя, реалізацію нового Стандарту української школи, вміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями та природно інтегрувати їх в освітній процес, розвивати творчі здібності кожної дитини, а також налагоджувати комунікацію з батьками [43, с. 24].

Аналіз сучасної педагогічної літератури дав змогу з'ясувати, що розвиток творчого мислення молодших школярів не можливий без застосування на уроках різноманітних форм, методів та прийомів. Вони у свою чергу ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками та творчому підході до вирішення проблем. Творчість виступає одним із засобів підвищення у дітей знань, радості, переживань, комплексу емоцій від зробленого, досягнутого у процесі виконання конкретних завдань у процесі навчання.

Проблема розвитку творчого мислення в освітньому процесі початкової школи була в центрі уваги таких дослідників: О. Грошовенко, О. Демченко, О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Коберник, А. Коломієць, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та інші. На думку вчених, використання різноманітних прийомів, забезпечать ефективність розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Проблеми розвитку творчого мислення також досліджувались: В. Біденком, А. Герасимчук, С. Доценком, О. Жигайлом, Т. Кучай, О. Лоюк, С. Мешальським, Н. Міщенком, В. Павленком та ін. У своїх працях дослідники розкривають особливості та умови розвитку творчого мислення учнів, пропонують різноманітні методики активізації та розвитку творчого мислення.

Процес розвитку творчого мислення учнів початкової школи, в свою чергу потребує особливої методики. Важливим є своєчасність виявлення природніх задатків, схильності дитини, стимулювання творчої діяльності, закріплення досягнутого успіху постійними тренуваннями. Поступово ускладнювати навички вміннями і навичками.

У наш час виникає необхідність виховати творчу особистість, яка у будь-якій ситуації здатна оригінально, правильно та переконливо висловлювати свої думки та ідеї. Відсутність наукових і методичних доробок щодо педагогічного впливу на розвиток творчого мислення молодших школярів. Це й послужило причиною використання різноманітних форм та прийомів для розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі та вибору теми нашого дипломного дослідження: **«Розвиток творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи».**

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи.

Предмет дослідження – розвиток творчого мислення молодших школярів.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати *педагогічні умови розвитку творчого мислення учнів на уроках початкової школи.*

Мета дослідження зумовила визначення таких **завдань:**

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури охарактеризувати розвиток творчої особистості учнів початкової школи як педагогічну проблему.

2. Охарактеризувати технологію розвитку творчого мислення в освітньому процесі початкової школи.

3. Виокремити критерії, показники, рівні творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи.

4. Виокремити педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів.

Для досягнення мети і виконання завдань дослідження були використані такі наукові **методи**: *теоретичні* (аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, порівняльний аналіз); *емпіричні* (методи педагогічної діагностики: бесіда, спостереження, створення уявних ситуацій, педагогічний експеримент; якісний аналіз результатів експерименту).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась упродовж 2020-2021 рр. на Голичинецького закладу загальної середньої освіти I-II ступенів Шаргородського району Вінницької області. У експерименті брали участь 25 учнів 3 класу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дипломної роботи обговорювалися й дістали позитивну оцінку на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 2021), V Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (Вінниця, 2021).

Результати дослідження висвітлені у одноосібній публікації:

1. Мельничук Наталія. Вікові особливості розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку. Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці». 11 травня 2021р., Хмельницький. С. 129-131.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів, загальних висновків, списку літератури, додатків. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок

ВИСНОВКИ

У процесі проведення дипломного дослідження на тему: «Розвиток творчого мислення учнів в освітньому процесі початкової школи» нами були зроблені такі висновки:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури охарактеризували розвиток творчої особистості як педагогічну проблему. Тому це дає можливість говорити про те, що проблема розвитку творчого мислення молодших школярів є однією із важливих та суперечливих у світових дослідженнях. У сучасній науковій літературі поняття «творча особистість», «творчість», «творче мислення» розглядаються як індивідуально-особистісні поєднання якостей і рис особистості, що дозволяє здійснювати пошук, використовуючи при цьому нестандартні способи дій та розв'язку. Нестандартне, творче вирішення завдань дозволяє дітям показувати кращі результати у навчальній діяльності.

2. Встановлено, що ефективним засобом розвитку творчого мислення молодших школярів у контексті вимог НУШ є технології творчості. До яких можна віднести:

- технологію колективного творчого виховання (І. Іванов).
- Теорію розв'язання винахідницьких задач» (ТРВЗ) Г. Альтшуллера;
- технологію виявлення і розвиток творчих здібностей (І. Волков).

Саме вони забезпечують індивідуальну, колективну та групову форми роботи молодших школярів.

На основі аналізу досвіду вчителів початкової школи з'ясовано, що сучасні педагоги цілеспрямовано працюють над розвитком творчого мислення учнів. У своїй роботі вони використовують різноманітні форми, а саме: інтерактивні технології, творчі завдання на різних етапах уроку, інсценізації, мовознавчі ігри. Також одночасно удосконалюють свої знання з навчальних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення, творчі здібності.

3. Нами проведено констатувальний етап експерименту. В ході дослідження було виділені критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-операційний та творчо-діяльнісний) та показники розвитку творчого мислення учнів. Визначено рівні розвитку творчого мислення (репродуктивно-імітаційний, частково-креативний, автономно-креативний). Дігностика здійснювалася з використанням інтерактивних технологій, творчих ігор та завдань. Саме тому вдалося з'ясувати, що у молодших школярів переважає частково-креативний рівень розвитку (репродуктивно-імітаційний рівень – 19%, частково-креативний рівень – 44%, автономно-креативний рівень – 37%). Проведена робота не вичерпує всіх завдань та потребує подальшого дослідження.

4. Обґрунтовані та описано педагогічні умови, з допомогою яких процес творчого мислення молодших школярів буде ефективним, а саме: застосування інноваційних технологій з метою творчого розвитку молодших школярів; розвиток педагогічної творчості учителя для покращення освітнього процесу початкової школи.

Отже, за результатами проведеного нами експерименту можна зробити висновок, що розвиток творчого мислення в освітньому процесі початкової школи має велике значення. Адже від творчого мислення залежить продуктивність та позитивний результат освітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Demchenko O. Creativity in the structure of social aptitude / O. Demchenko // In the Sphere of Education and Artistic Work / edited by Marija Chepil, Anna Marta Zukowska, Oresta Karpenko. – Drohobych: publishing department of Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University, 2016. – P. 93-101
2. Holiuk, O., Pakhalchuk, N., Rodiuk, N., Demchenko, O., & Kit, G. Criteria and indicators of formation of humanistic and value attitude of primary schoolchildren towards themselves //Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. – 2020. – Т. 198. – С. 198-211.
3. Альтшуллер Г. С. Найти идею: введение в теорию решения изобретательской задачи / Г. С. Альтшуллер. – Новосибирск: Наука, 1966. – 218 с.
4. Афанасьев А. А. ТРИЗ-методология стандартизации как науки в области системного изобретательного мышления / А.А. Афанасьев, Г.Г. Афонин, Ю. А. Проскурин // Механика и машиностроение. – 2014. – №10(93). – С. 26-32.
5. Бакунець Г. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках зв'язного мислення (з досвіду роботи) / Г. Бакунець // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 2. – С. 36-38
6. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку / О. Біда // Початкова школа. – 2007 – №8. – С. 34-39
7. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій / Т. С.Білик // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернетконференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) за ред. Г. С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. С. 56-58

8. Богданова І. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Богданова. – К., 2003. – 441 с.

9. Бьюзен Т. Супермышление / Т. Бьюзен. – Мн.: ООО «Попури», 2003. – 304 с.

10. Гаврилюк Т. В. Досвід роботи / Режим доступу <https://www.slideshare.net/Tanya1210/ss-71027480>

11. Гільберг Т. Г., Сак Т. В. Уроки природознавства в 1 класі: посібник для вчителя. – Київ: Генеза. – 2012. – 120 с.

12. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

13. Грошовенко О. Екологічне проектування як метод організації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / О. Грошовенко // Молодий вчений. – №3 (18) Березень. – 2015. – С.85-89

14. Грошовенко О. Технології інтерактивного навчання на уроках природознавства / О. Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : Зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 3-5 квітня 2013 р.) / за ред. Г. С.Тарасенко; ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – Вип.2. – С. 265-267

15. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів [Текст] / Наталія Данько // Початкова школа. – 2013. – № 4. – С. 1-2

16. Дараган О. Розвитку мислительної активності сприяє психолог/ О. Дараган // Рідна школа. – 1997. – №6. – С. 37

17. Демченко О. П. Розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів обдарованих дітей під час практичних занять / О. П. Демченко // Збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «II Шкловські читання «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання» (28-29 жовтня 2020 р.). – Глухів, 2020. – С. 221-222

18. Демчишин М. С. Виховання творчої особистості : навч.-метод. посібник [для загальноосвітніх і вищих навчальних закладів] / М. С. Демчишин. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2009. – 106 с.

19. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу // <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>.

20. Джемс У. Хрестоматія по психології: психологія мышлення; сост. Ю. Гиппенрейтер. – М.: АСТ, 2008. – 187 с.

21. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник. – Київ. Академвидав. – 2004. – 218 с.

22. Довідник з педагогіки і психології : [навчальний посібник для викладачів, аспірантів та студентів педагогічних навчальних закладів] / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 216 с.

23. Доценко С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. – Харків : «Мітра», 2018. – 380 с.

24. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

25. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.

26. Заставська Г. В. Досвід роботи / Режим доступу http://anet2111.blogspot.com/p/blog-page_1.html

27. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. Моляко, О. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

28. Зоц В., Коломієнко Г. Колективна творча діяльність / В. Зоц, Г. Коломієнко // Завуч. – 2004. – Січень. – № 3. – С. 1-8

29. Ильин Е. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. Ильин. – СПб: Питер, 2009. – 151 с.

30. Імбер В. І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці / В. І. Імбер // Наукові записки. Серія: Психологія // Зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип.4. – Вінниця, 2013. – С.14-16.

31. Кіт Г. Г. Розумовий розвиток дитини – стратегічний орієнтир Павлівської школи / Г. Г. Кіт // Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / Відп. за випуск: І. І. Козак, І. М. Лапшина, Л. В. Любчак. – Вип. 8. – Вінниця: ВДПУ, 2012. – С. 16-21

32. Комарівська Н. О. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н. О. Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. – Вип. 46. – Вінниця, 2016. – С. 30-33

33. Комісаренко Н. О. Творчість учнів як засіб їх самореалізації для розвитку інтересів, нахилів і здібностей у позакласній діяльності / Н. О. Комісаренко // Збірник наукових праць уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини/ За ред. В.Г. Кузя. – К.: Науковий світ, 2000. – С.123-129.

34. Кривошея Т. М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) / Т. М. Кривошея // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития

личности в онтогенезе : Сборник материалов международной научно-практической конференции, Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина ; под. ред. И.Е. Валитовой. – Брест: БрГУ, 2016. – С. 102-106.

35. Лапшина І., Родюк Н. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури»: Інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра – Вінниця: ВДПУ, 2018. – 60 с.

36. Любчак Л. В. Використання технології тренінгу в формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Л. В. Любчак // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. Наук. Пр. – Вінниця, 2017. – Вип. 47. – С.70-75.

37. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку // Початкова школа. – 2002. №7. – С.51-54

38. Моляко В. Проблеми психології творчості і розробка підходу до вивчення обдарованості / В. Моляко // Питання психології. – 2010. – № 5. – С. 86-95

39. Моляко В. А. Психология творческой деятельности / В. А. Моляко – К., 1978. – 45 с.

40. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/200) // Освіта України. – 2002. – № 33 (23 квітня). – С. 4-6

41. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. / А. С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.

42. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

43. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. – Львів, 2016. – 64 с.

44. Нові технології навчання : науково-методичний збірник / ред. В. О. Зайчук. – Київ : Науково-методичний центр вищої освіти, 2005. – Вип. 25. – 212 с.

45. Олійник Н. Впровадження активних методів викладання в освітній процес / Н. Олійник, О. Григорович // Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи. Кам'янець-Подільський. – 2020. – С. 47-55

46. Приходько Л. Шляхи розвитку творчої особистості / Л. Приходько // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – № 14. – С. 10-20.

47. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2016. – № 8. – С. 10-15

48. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Савченко // Початкова школа: Науково-методичний журнал. – 2001. – № 7. – С. 1-4

49. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С. О. Сисоєва – К.: Мілені, ум, 2006. – 344 с.

50. Станіславчук І. М. Досвід роботи / Режим доступу <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/2003>

51. Стахова І.А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І.А. Стахова // Молодий вчений. – №5.2 (69.2). – 2019. – С.162-165

52. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т.1. С. 55-206.

53. Фалєєва С. К. Досвід роботи / Режим доступу <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-tvorcih-zdibnostej-ucniv-pocatkovih-klasiv-8609.html>.

54. Хазова С. А. Компетентность конкурентоспособного специалиста по физической культуре и спорту: [монография] / С. А Хазова. – М.: Изд-во «Академия Естествознания», 2010. – 91 с.

55. Шереметова Н. Условия реализации педагогической поддержки успешности в обучении младших школьников / Н. Шереметова // Известия УрГУ. Серия: Проблемы образования, науки и культуры. Педагогика и просвещение. – Екатеринбург, 2009. – № 3. – С. 170-175.

56. Явоненко М. В. Методика підготовки школярів до літературно-творчої діяльності / М. Явоненко // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 15-18.